

СЕРТИФІКАТ

ЗАСВІДЧУЄ, ЩО

ОЛІЙНИК НАТАЛІЯ

прийняв(ла) участь у XIV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції
з організаційної та економічної психології

«ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

21 травня 2020 року

Директор Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України, дійсний
член НАПН України, доктор психологічних
наук, професор

Максименко С. Д.

Президент УАОППП, заступник директора з
науково-організаційної роботи та міжнародних
наукових зв'язків Інституту психології імені Г.С.
Костюка НАПН України, дійсний член НАПН
України, доктор психологічних наук, професор

Карамушка Л. М.

В.о. ректора Комунального навчального
закладу Київської обласної ради
«Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
кадрів», кандидат педагогічних наук

Бендерець Н. М.

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА
Лабораторія організаційної та соціальної психології
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ»
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту освіти
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ
ТА ПСИХОЛОГІВ ПРАЦІ (УАОПП)**

**Конференцію присвячено 75-річчю створення
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України**

ПРОГРАМА

**XIV Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції
з організаційної та економічної психології
«ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЙ:
ПРОБЛЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

21 травня 2020 року

Київ – 2020

Матушевська Олена Василівна, методист вищої категорії, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Соціальні норми та відхилення у юнацькому віці

Олійник Наталія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання та психолого-педагогічних дисциплін Вінницького національного аграрного університету

Вплив зайнятості педагогічних працівників на зниження рівня тривоги й емоційного стану під час карантину

Полупан Іванна Іванівна, практичний психолог Мотовилівського закладу загальної середньої освіти I-II ступенів Фастівської міської ради Київської області

Безпечне освітнє середовище

Ролік Ольга Олександрівна, практичний психолог Васильківського академічного ліцею «Престиж» Київської області

Особливості взаємодії учасників освітнього процесу в умовах коронавірусної пандемії

Сич Василь Михайлович, кандидат психологічних наук, доцент, директор Сквирської ЗОШ I-III ст. №3 ім. П. Тисьменецького Сквирської районної ради Київської області

Роль керівника навчального закладу в організації освітнього процесу в умовах пандемії

Сотніченко Ірина Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Забезпечення психологічного здоров'я учнів на уроках англійської мови

Шаталова Вікторія Олегівна, вчитель англійської мови Білоцерківської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 з поглибленим вивченням слов'янських мов Білоцерківської міської ради Київської області

Взаємини між батьками і психологом

Шиманська Оксана Анатоліївна, практичний психолог ЗОШ №10 м. Бровари Київської області

Соціальна профілактика насильства над дітьми у сім'ї

Шпитко Людмила Іванівна, магістр, асистент вчителя ЗОШ 25 м. Чернівці

Олійник Н. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри фізичного виховання
та психолого-педагогічних дисциплін
Вінницького національного аграрного університету

СОЦІАЛЬНІ НОРМИ ТА ВІДХИЛЕННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розглядається проблема соціалізації як одна з передумов девіантної поведінки.

Ключові слова: Асоціальна поведінка, девіація, норма, соціалізація, передумова, формування, поведінка, соціальна дезадаптація.

Статья рассматривает проблему социализации как одну из предпосылок девиантного поведения.

Ключевые слова: Асоциальное поведение, девиация, социализация, предпосылка, формирование, поведение, социальная дезадаптация.

Дослідження девіантної поведінки в сучасній вітчизняній психології та педагогії є визначальним, тому що остання перешкоджає соціалізації особистості, її становленню, формуванню, розвитку громадянської самосвідомості [8; 11]. Із загальної кількості населення в Україні 14 млн. дітей та молоді віком до 18 років живуть в складних соціальних умовах: серед них діти – сироти і діти, які залишилися без батьківського піклування або з неповних сімей – понад 400 тис, дітей з проблемами психологічного і фізичного розвитку – близько 160 тис., дітей з малозабезпечених сімей – 3,4 млн.

Ще в ранньому дитинстві розлади процесу становлення особистості можуть супроводжуватися різними проявами антисоціальної спрямованості, такими як: заподіяння шкоди приналежній іншим власності, жорстоке ставлення до тварин. У підлітків з'являються поведінкові реакції, що складають специфічний підлітковий комплекс:

- 1). Реакція емансипації (крайній ступінь – бродяжництво).
- 2). Реакція групування однолітків (формування власної субкультури).

3). Реакція захоплення (хобі) [8; 11].

Девіації у юнацькому віці виникають також і як відповідь на неспроможність особистості реалізувати свої тенденції до самоактуалізації. Тому профілактика і подолання девіацій можливі шляхом навчання людини способів самореалізації, які б стали джерелом особистісного зростання та позитивності Я-концепції, що в цілому сприятиме психологічному благополуччю підлітка або молодій людині.

Головним соціальним процесом, через який здійснюється взаємодія між особистістю та суспільством є процес соціалізації. Соціалізація - історично зумовлений процес розвитку особистості, надання та засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні даному суспільству і, як результат – активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні. Процес включення індивіда у систему суспільних відносин має двосторонній характер: з одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, притаманний даному суспільству, з іншого – активно відтворює у своїй діяльності систему соціальних зв'язків, яка закодована у соціальному досвіді людства. Агентами соціалізації є сім'я, сусіди, ровесники, вихователі та вчителі, колеги та знайомі, засоби масової інформації, соціальні інститути. Таким чином, метою даного процесу є включення індивіда у соціальне середовище, створення умов для максимальної реалізації її психологічного потенціалу, спонукання до саморозвитку. У процесі соціалізації неповнолітній різною мірою, але неминуче проходить через життєві кризи, накопичення протиріч, можливо через затримки і зриви, спотворені форми самоствердження та визнання оточуючими. Не обов'язковим, але реально ймовірним наслідком цього є виникнення несприятливих психологічних новоутворень, що оформлюються у риси, властивості особистості (це цинізм, жорстокість, брутальність, нігілізм, зухвальство) [4]. Процес становлення особистості як «саморуху» визначається єдністю зовнішніх та внутрішніх умов.

Згідно з теорією соціальної педагогіки однією з основних причин появи відхилення у поведінці вважається порушення соціальних стосунків особистості, які спричиняє афект неадекватності – негативний стан, що виникає в людини в зв'язку з неуспіхом в діяльності та з часом стає соціально – психологічним джерелом антигромадської поведінки, та виражається в напружені людських стосунків, розбіжностях самооцінки та оцінки достоїнств індивіда соціумом. Основним на початкових етапах соціалізації є механізм наслідування, коли індивід несвідомо або частково переймає точки зору, а можливо і поведінку тих, хто веде асоціальний спосіб життя. Мотивацією виступає прагнення отримати схвалення в негативному середовищі. Практично ж перехід індивіда до девіантності є поступовим (але можливий і «вибух»), процес є малопомітний для індивіда, але констатований змінами особистості оточенням девіантна.

Небезпека останнього полягає в тому, що люди, які займаються бродяжництвом і жебрацтвом, нерідко виступають в ролі посередників у поширенні наркотиків, здійснюють крадіжки, допомагають збути крадене. Соціалізована людина мусить бути здатною протистояти тим чи іншим несприятливим життєвим обставинам.

1. Інтеріоризація суспільних ідеалів у молодіжному середовищі пов'язана з пошуками «реальних прикладів для наслідування» та з характером уявлень про шляхи реалізації ідеалів. Основним психологічним новоутворення в підлітковому віці вважається формування «Я-образу», розвиток якого проходить на основі розгортання морально-духовної самосвідомості, самопізнання. Вплив соціальних обставин обумовлюється психологічними чинниками навіть тоді, коли мова йде про детермінацію негативних тенденцій особистісного розвитку. Уявлення про себе формуються у підлітка на основі оцінок різних сторін своєї особистості, одиничних образів, тому узагальнений «Я- образ», загальна самооцінка складається з багатьох складових: оцінка підлітком своїх моральних якостей, здібностей і

можливостей в різних видах діяльності, зовнішності, стану в колективі однолітків.

2. Екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої психічної діяльності до зовнішньої, предметної.

Ефективність соціалізації особи великою мірою визначається досягненнями та дотримання нею соціальних норм. «Соціальні норми – це встановлені моделі, еталони належної з точки зору суспільства, груп і їх членів, поведінки людини [10]. Асоціалізація особистості відбувається в ті самі періоди, що і соціалізація. Найчастіше негативна реакція на зміну соціальних умов спостерігається в неповнолітніх, більшість злочинів скоєні на фоні пустощів, неправильного сприйняття романтики, жаги до подорожі, намагань робити так, як кумир або авторитет, психологічні ломки перехідного віку, не сформованість стійких моральних позицій, схильність до групових впливів, імпульсивності тощо. Відома низка поведінкових стереотипів, властивих для підліткового віку, які спричиняють соціальні та антигромадські вчинки.

- Реакція опозиції (викликається завищеними претензіями до діяльності і поведінки підлітка, зайвими обмеженнями, неповагою до інтересів молоді з боку дорослих та оточення; проявляється в втечах з дому, іноді п'янці тощо).

- Реакція імітації (проявляється в наслідуванні певної особи, героя фільму як із соціальною, так і з асоціальною поведінкою).

- Реакція негативної імітації (поведінка, яка спеціально протиставляється нормі або моделі; якщо модель негативна, то ця реакція є позитивною).

- Реакція компенсації (невдача в одній галузі перекреслюється успіхами в іншій).

- Реакція гіперкомпенсації (велике бажання успіху в найважчій для індивіда галузі діяльності).

- Реакція емансипації (намагання звільнитися від нав'язливої опіки, самоствердитися; крайня форма прояву – заперечення стандартів, загальновизнаних норм, закону тощо).

- Реакція групування (об'єднання в групи однолітків, які різняться територіальною спільністю, примітивною символікою тощо).

- Реакція захоплення (проявляється в чисельних підліткових захопленнях музикою, спортом, колекціонуванням тощо).

У соціально-психологічному плані визначальним чинником, який підштовхує неповнолітнього до несприятливої лінії загального формування особистості, є відсутність чи втрата психосоціальної ідентичності. Так, поняття «девіантна поведінка» має декілька трактувань, які в загальному відображають порушення індивідом суспільних правових і моральних норм. У самому змісті поняття «девіантна поведінка» акцентується: а) на аморальності й асоціальності вчинку; б) на наявності суспільних вимог до стандартів поведінки; в) на присутності процесу соціальної дезадаптації та дезорганізації індивіда. Ці твердження базуються на тлумаченнях поняття „девіантна поведінка” у працях багатьох вчених: Оржеховської В.М.: «це поведінка з відхиленнями від прийнятих у даному суспільстві соціально-психологічних і моральних норм» [8, с.17]; Дахно Р.: «це стійкий вид поведінки людини, що має відхилення від найбільш важливих соціальних норм суспільства у певний час та завдає реальної шкоди суспільству і самій людині, що її проявляє, і супроводжується її соціальною дезадаптацією» [3, с.12]; Казаринової Н.В., Филатової О.Г., Хренова А.Е.: «невідповідність тих або інших проступків, тієї або іншої соціальної діяльності прийнятим нормам» [6, с.184]; Петришина Г.Р.: «це система дій і вчинків людей, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки» [9, с.189].

З вищезгаданого можна зробити висновок що девіантна поведінка поділяється на дві великі категорії: по–перше – це поведінка, відхилена від

норм психічного здоров'я, при наявності вираженої чи невираженої психопатології; по-друге – це антисоціальна поведінка, що порушує якісь соціальні норми, особливо правові. Коли такі вчинки порівняно незначні, їх називають правопорушеннями, а коли серйозні – злочинами. До факторів, які спричиняють виникнення девіантної поведінки, відносять:

1. Біологічні – статеве дозрівання, яке пов'язане з нестійкістю різних фізіологічних систем, незбалансованістю нервової та гуморальної систем.

2. Психологічні: акцентуації характеру (нестійка, гіпертимна, істероїдна, епілептоїдна, іноді – лабільна – в умовах емоційного відштовхування); низький рівень особистісної зрілості (підвищена навіюваність, слабкий контроль вітальних потреб, слабе прогнозування власної поведінки, підлітки слабо вірять в свої сили та хороше ставлення до них); нестійка самооцінка – залежить від настрою, оточення, від гостроти та складності ситуації. У важких підлітків самооцінка має тенденцію до захищеності, що говорить про низьку критичність. Неадекватний рівень домагань, наприклад у сфері спілкування призводить до: конфліктності, не сформованості моральних норм, односторонності емоційності сфери; в сфері навчання – до реакції відходу (уникнення складних життєвих ситуацій, пасивне очікування).

3. Соціальні: негативні впливи, виховання сім'ї. Вплив сімейного середовища:

- фіксація, шляхом наслідування;
- закріплення реакцій негативізму (реакція на складну ситуацію);
- пряме культивування, підкріплення з боку оточуючих психопатологічної реакції;
- синдром дитячого пригнічення.

За умови дотримання індивідом законодавчих основ, нормативних вимог, соціальна і асоціальна відповідальність мають дещо умовний

характер, оскільки:

- індивід змінює свої погляди, позиції, переконання;
- існує варіативність вимог соціального контролю;
- вимоги соціального контролю також є динамічними, змінними.

Викладене вище дає змогу зробити ряд висновків.

1. Суспільні основи розвитку індивіда забезпечуються системою соціальних норм, цінностей, настанов, виховання, контролю. Успішна соціалізація індивіда проходить за умови прийняття та інтерпретації загальних суспільних вимог у внутрішній стан, що становить основу моральних і правових переконань індивіда. У такому випадку соціальні цінності стають для нього ціннісними орієнтаціями. Вони загалом утворюють основу соціальної відповідальності.

2. Неприйняття індивідом вимог щодо необхідності дотримання суспільних норм породжує асоціальну поведінку. Особливості соціальних відхилень, девіацій стосуються поведінкового функціонування індивідів у суспільстві, тому соціально неодобрювані вчинки у їх поведінці отримали назву „поведінкових відхилень”, або „поведінки з відхиленнями”.

3. Соціалізація індивіда у контексті вимог суспільних стандартів поведінки перебуває у прямій залежності від їх дотримання. У протилежному випадку констатується факт поведінкових відхилень або девіантної поведінки.

Список використаних джерел

1. Городяненко В.І. Соціологія: Підручник. – К.: «Академія», 2003.
2. Гурлева Т.Г. Діагностика та корекція відповідальності у підлітків // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №5. – С.5-11.
3. Дахно Р. Девіантна поведінка учнів загальноосвітніх навчально-виховних закладів як психолого-педагогічна проблема // Рідна школа. – 2005. – №11. – С.10.
4. Добреньков В.И., Кравченко А.И. Социология: В 3 т. –

Т.3: Социальные институты и процессы. – М.: ИНФРА-М, 2000.

5. Казаринова Н.В., Филатова О.Г., Хренов А.Е. Социология: Учебник для вузов / Под общ. ред. Г.С.Батыгина. – М.: NOTA BENE, 2000. – 272 с.

6. Коваль Л. Г., Зверева І. Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка Соціальна робота: Навч. пос. – К.: ІЗМН, 1997.

7. Кондрашенко В.Т. Девиантное поведение у подростков. – Минск., 1988.

8. Кравченко А.И. Добренков В.И., Социология: В 3 т. – Т.3: Социальные институты и процессы. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 520 с.

9. Олиференко Л.Я., Шульга Т.И., Дементьева И.Ф. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 256 с.

10. Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін. Спецефічні прояви реакцій: Підручник. – К.: Либідь, 1999.

11. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навчально-методичний посібник – К.: ВіАН, 1996. – 352 с.

12. Петришин Г.Р. Соціологія: Навч. посібник. – Тернопіль, 2006. – 299 с.

13. Трус И. Школьники с девиантным поведением: особенности воспитания // Воспитание школьников. – 2002. – №7.

14. Чупров В.И., Зубок Ю.А., Уильямс К. Молодежь в обществе риска Ин-т соц.-полит.исслед. – 2-е изд. – М.: Наука, 2003. – 230 с.